ESITELMIÄ

Kilpailu ja tuottavuus – kommentti[1]

Pekka Ylä-Anttila
Tutkimusjohtaja
ETLA

1. USA vs. Eurooppa – mistä tuottavuus- ja kilpailukykyerot johtuvat?

Ero Euroopan ja Yhdysvaltojen työn tuottavuudessa on kasvanut. Vaikka arviot tuottavuuskuilun suuruudesta ja sen kasvusta viime vuosina hieman vaihtelevat, ollaan yksimielisiä siitä, että ero on ollut 2000-luvun alkuvuosina suurempi kuin 1990-luvun puolivälissä. Pääjohtaja Liikasen esitelmän lähtökohtana on tämä tuottavuuskuilu ja sen mahdollisen kasvun vaikutukset Euroopan kilpailukykyyn ja sopeutumispaineisiin. Mistä erot johtuvat ja mistä ne kertovat Euroopan ja Suomenkin näkökulmasta?

Useat tutkimukset[2] näyttävät viittaavan siihen, että erot johtuvat suurelta osin Euroopan palvelusektorin USA:ta hitaammasta tuottavuuskehityksestä sekä Euroopan heikommasta kyvystä soveltaa tieto- ja viestintäteknologiaa (ICT). Nämä seikat ovat luonnollisesti kytköksissä toisiinsa; nopea tuottavuuskasvu Yhdysvaltain palvelusektorissa on osittain seurausta ICT:n tehokkaasta käyttöönotosta – erityisesti se näyttäisi pätevän kauppaan ja rahoituspalveluihin. Ylipäätänsäkin Yhdysvalloissa tieto- ja viestintäteknologiaa intensiivisesti käyttävien alojen osuus on tuntuvasti suurempi kuin Euroopassa – noin 35 % kansantuotteesta USA:ssa ja 30 % Euroopassa (EU 15)[3].

Kilpailulla on luonnollisesti oma vaikutuksensa siihen, miten nopeasti uutta teknologiaa sovelletaan. Erityisesti kaupan alalla kilpailu on Yhdysvalloissa ylläpitänyt nopeaa rakennemuutosta. Tämä puolestaan on edistänyt tieto- ja viestintäteknologian nopeaa omaksumista: uudet toimipaikat käyttävät myös uusinta teknologiaa. Teknologian hitaampi omaksuminen tarkoittaisi sitä, että työn tuottavuuserot liittyisivät nimenomaan Euroopan Yhdysvaltoja hitaampaan kokonaistuottavuuden kasvuun.

[1] *Kommenttipuheenvuoro Erkki Liikasen esitelmään Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä 13.4.2005.*

[2] *Ks. esim. Estevao (2004), OECD (2004), O'Mahony – van Ark (2003), Jalava – Pohjola (2005).*

[3] *OECD (2004).*

On myös viitteitä siitä, että kyse olisi vähintäänkin yhtä paljon Euroopan USA:ta hitaammasta pääoman syventymisestä (hitaammasta pääoma/työpanos -suhteen kasvusta)[4]. Tämä puolestaan liittyy Euroopan hitaaseen rakennemuutokseen: perinteisten alojen (so. alojen jotka eivät tuota eivätkä käytä ICT:tä) osuus on säilynyt Euroopassa suurena samaan aikaan, kun ICT:tä paljon käyttävien alojen osuus Yhdysvalloissa on kasvanut.

Huoli tuottavuuskuilun kasvusta liittyy siihen, että USA alkaa jossain vaiheessa sopeuttaa talouttaan valuuttakurssin kautta ja USA:n kilpailuasema suhteessa Euroopan maihin merkittävästi parantuisi, mikä edelleen heikentäisi Euroopan talouden näkymiä. Tuottavuuden parantaminen kilpailukyvyn vahvistamiseksi on siis tärkeää. Yhdeksi keinoksi niin Euroopalle yleensä kuin Suomellekin on esitetty tuottavuutta kohentavan kilpailun lisäämistä.

2. Kilpailun ja tuottavuuden yhteydet

Taloustieteellisen kirjallisuuden ja empiirisen tutkimuksen antama kuva kilpailun ja tuottavuuden yhteyksistä ei ole aivan selkeä. OECD on useissa tutkimuksissaan korostanut hyödykemarkkinoiden kilpailullisuuden lisäämistä keinona lisätä tuottavuutta aloilla, joilla vielä on julkista sääntelyä. Tällaisia suosituksia on esitetty myös Suomelle aivan äskettäin (Hoj ja Wise 2004). Suositusten perustana on näkemys, jonka mukaan monissa talouksissa on edelleen saavutettavissa (staattisia) tehokkuushyötyjä kilpailua lisäämällä. Tästä on myös ekonometrista näyttöä (ks. esim. Nickell 1996 ja Nicoletti ja Scarpetta 2003). Kilpailullisuuden aste tai sääntelyn laajuus näyttävät heijastuvan tuottavuuseroihin maiden ja toimialojen välillä.

Myös yritysten ja kansantalouksien kasvustrategioita käsittelevä kirjallisuus korostaa kilpailun merkitystä innovaatioiden ja tuottavuuden lähteenä. Porterin (1990) mukaan kilpailu pakottaa yritykset jatkuvaan innovointiin, jotta ne pysyisivät markkinoilla ja menestyisivät. Tämä puolestaan johtaa tuottavuuden nopeampaan kasvuun kuin vähemmän kilpailluilla markkinoilla. Sen vuoksi tiukka kilpailupolitiikka on myös hyvää elinkeino- ja kasvupolitiikkaa.

Kilpailudynamiikkaa korostava tutkimus tarjoaa myös toisenlaisia näkökulmia. Schumpeteriläisen lähestymistavan mukaan epätäydellisen kilpailun seurauksena syntyvät ylisuuret voitot ovat tärkeä innovaatiotoiminnan rahoituslähde ja yhä uusien innovaatioiden motiivi. Innovaatiot ja uusi teknologia ovat puolestaan tuottavuuden ja talouskasvun tärkein tekijä. Tästä näkökulmasta ainakin tilapäiset monopolitilanteet ovat tärkeä osa teknologian ja tuottavuuden kehitystä.

Uusin kirjallisuus korostaa välittävää näkökulmaa: innovaatioiden syntymisen kannalta äärivaihtoehdot – monopoli tai täydellinen kilpailu – eivät ole parhaat vaihtoehdot. Yritysten innovatiivisuuden ja kilpailullisuuden välillä vallitse ns. käänteisen U-käyrän relaatio. Tälle mallille on saatu empiiristä tukea myös Suomesta (Kilponen ja Santavirta 2004).

Tuntuu myös selvältä, että kilpailun tuomat hyödyt tuottavuudelle ja kasvulle vaihtelevat toimialojen elinkaaren vaiheen mukaan. Toimialan kasvun alkuvaiheessa innovaatiotoiminta ja siihen pohjautuva tilapäinen markkinavoima ovat kasvun keskeisiä elementtejä. Ilman väliaikaisen monopolivoiman tuomia palkkioita ja tuottoja tehdyille t&k-investoinneille innovaatiotoiminta ei kannattaisi. Käytännössä on tie-

[4] *Estevao (2004).*

Kuvio 1. Työn tuottavuus Suomessa ja Yhdysvalloissa (Yhdysvaltojen taso vuonna 2001 = 100).

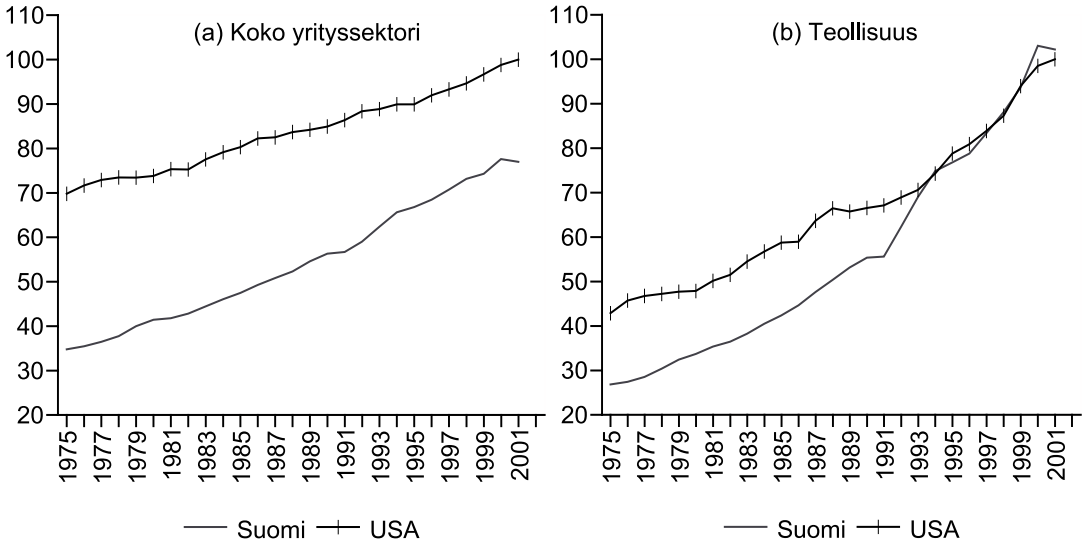

Lähde: Koski ym. (2002).

tenkin vaikea toteuttaa politiikkaa, joka tunnistaa tarkasti tuotannon tai teknologian elinkaaren vaiheen ja sovittaa yhteen kilpailupolitiikan ja teknologiapolitiikan. Onnistunut innovaatiopolitiikka on kuitenkin globaalitalouden tärkeimpiä politiikkahaasteita: kilpailukyky perustuu aikaisempaa enemmän siihen kuin perinteiseen kustannuskilpailukykyä korostavaan politiikkaan.

3. Miten Suomi on menestynyt?

Suomessa työn tuottavuuden kasvu on hidastunut trendinomaisesti 1970-luvun alkupuolelta lähtien, mutta ollut silti kansainvälisesti vertaillen nopeaa (Jalava ja Pohjola 2005). Keskimääräistä nopeampaa tuottavuuskasvu on ollut erityisesti teollisuudessa, jossa tuottavuuden taso on yltänyt maailman kärkeen (Maliranta 2003). Teollisuuden tuottavuus lähti nopeaan nousuun 1980-luvun lopulla ja nopea kasvu jatkui 1990-luvulla. Keskeisenä selityksenä tälle on ns. luova tuho, jota epäilemättä edisti talouden nopea avautuminen ja sitä kautta lisääntynyt kilpailu 1990-luvulla. Yhtä lailla nopeaa tuottavuusmuutosta selittää myös uuden teknologian (tieto- ja viestintäteknologia) valmistuksen läpimurto: elektroniikkateollisuuden tuottavuuskasvu on ollut 1990-luvun puolivälin jälkeen noin kolme kertaa teollisuuden keskimääräistä kasvua nopeampaa. Teollisuudessa työn tuottavuus on siis noussut kahta kautta: kilpailun vauhdittaman toimialojen sisäisen rakennemuutoksen seurauksena ja uutta teknologiaa tuottavan innovatiivisen toimialan nopean kasvun ansiosta. Tämä on sopusoinnussa modernin kirjallisuuden ennustaman tuleman kanssa.

Samaan aikaan, kun teollisuuden tuottavuuskuilu maailman kärkeen on kuroutunut umpeen, palvelusektorin kehitys on ollut huomattavasti hitaampaa (kuvio 1); tuottavuusero

Kuvio 2. Työn tuottavuus toimialoittain.

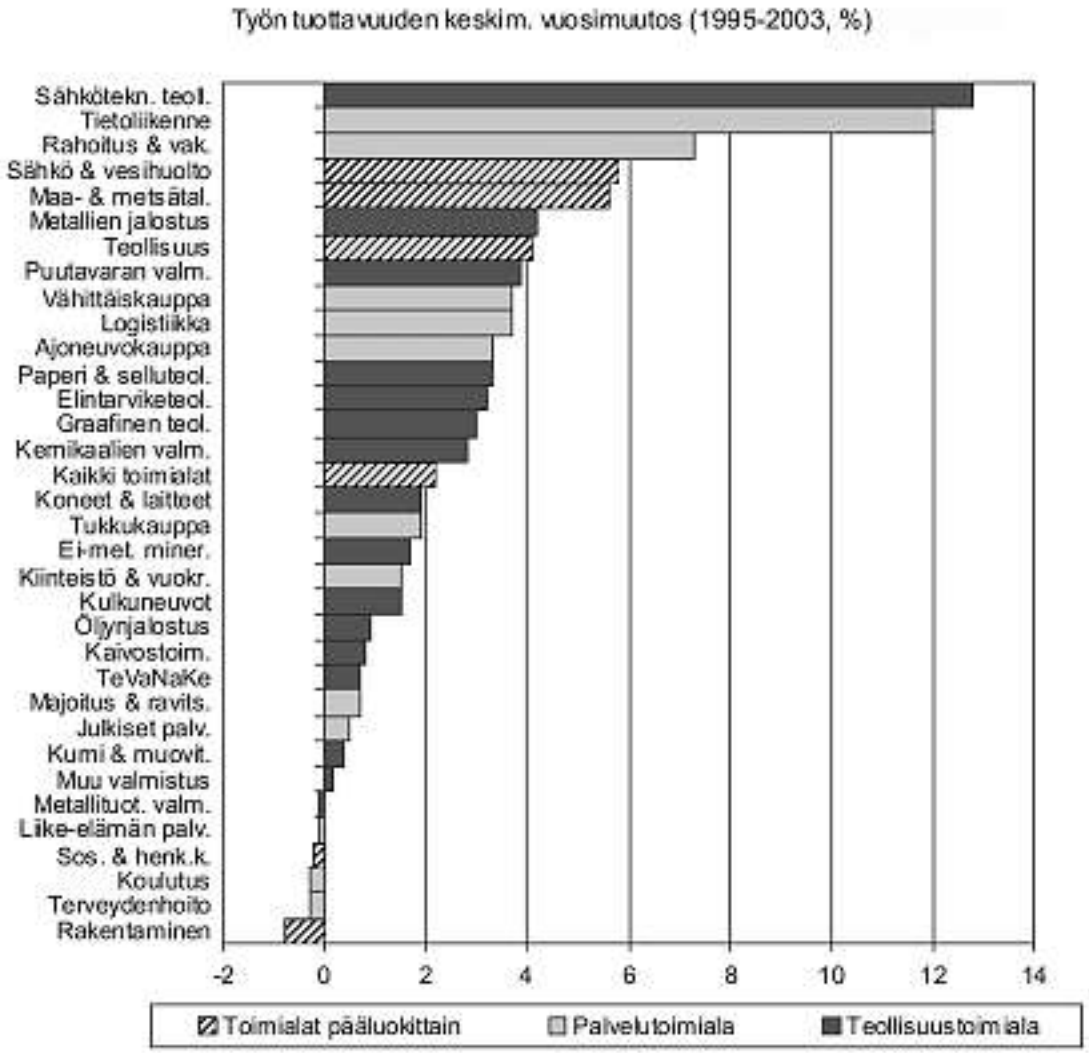

Lähde: Aineistolähde TK

Yhdysvaltoihin on edelleen noin 25 prosentin luokkaa, vaikka onkin vähitellen kaventunut. Onko kilpailun puute sitten vaikuttanut teollisuutta hitaampaan tuottavuuskasvuun?

Epäsuoraa evidenssiä tarjoaa Malirannan (2003) tutkimus, jossa osoitetaan, että esimerkiksi kaupan alalla tuottavuuskasvua lisäävä rakennemuutos (”luova tuho”) alkoi myöhemmin kuin teollisuudessa eli 1990-luvun puolivälin jälkeen. Tuon rakennemuutoksen keskeinen selittäjä on ulkomaisen kilpailun tulo sekä erikoistavara- että päivittäistavarakauppaan.

Kilpailulla tai sen puutteella on siis ollut vaikutuksensa, mikä on näkynyt toistaiseksi vain osassa palvelusektoria. Onkin oletettavaa, että tuottavuuskehitys nopeutuu edelleen, kun ulkomainen kilpailu palvelusektoreilla lisääntyy merkittävästi viimeistään silloin, kun EU:n palveludirektiivi tulee voimaan. Malirannan ja Nurmen (2005) alustavat tulokset osoittavat, että ulkomaisten yritysten tulo markkinoille lisää kilpailupainetta, erottelee tehottomat yritykset tehokkaista ja johtaa siten tuottavuutta lisäävään rakennemuutokseen.

4. Millaista politiikkaa?

Kilpailupolitiikka ja innovaatiopolitiikka saattavat toisinaan olla ristiriidassa keskenään: lyhyen aikavälin tehokkuus ja pitkän aikavälin kasvutavoitteet eivät välttämättä toteudu samanlaisella politiikalla. Tarvitaan sekä tiukkaa kilpailupolitiikkaa että strategista innovaatiopolitiikkaa.

Suomen tuottavuushaasteet ovat toisaalta palvelusektorin tuottavuuden nostamisessa ja toisaalta tuottavuutta lisäävän teknologian soveltamisessa perinteisillä teollisuuden aloilla. Tuottavuuserot toimialojen välillä ovat olleet viimeisten kymmenen vuoden aikana historiallisen suuret (kuvio 2). Osittain ne johtuvat siitä, että osa toimialoista joko tuottaa teknologiaa nopean kasvun aloilla (sähkö- ja elektroniikkateollisuus) tai soveltaa sitä tehokkaasti. Valtaosa keskeisistä toimialoista ei kuitenkaan kuulu kumpaankaan ryhmään. Ero esimerkiksi Yhdysvaltoihin tieto- ja viestintäteknologian (ICT) tuomissa tuottavuushyödyissä on selkeä: molemmissa maissa ICT:n vaikutus on ollut lähes samansuuruinen (liki 1.5 % -yksikköä), mutta Yhdysvalloissa ICT:n käytön osuus on ollut kaksi kolmannesta ja tuotannon yksi kolmannes, Suomessa suhteet ovat olleet täsmälleen päinvastaiset (Koski ym. 2002).

Politiikalla on siis kaksi tavoitetta. Ensinnäkin, lisätä palvelusektorin tuottavuutta, jossa kilpailun tehostamisella on keskeinen rooli. Toiseksi, edistää teknologian käyttöä perinteisillä aloilla teollisuudessa sekä yksityisissä ja julkisissa palveluissa. Jos käsitykset tieto- ja viestintäsektorin vallankumouksen jatkumisesta ja sen painopisteen siirtymisestä palvelusektoreille pitävät paikkansa, tarvitaan paljon muutakin kuin kilpailupolitiikan tehostamista. Edelläkävijän aseman säilyttäminen ICT-sektorilla on edelleen pitkälti kansallisen innovaatiopolitiikan tehtävä ja samalla kansallisen politiikan suurin mahdollisuus. □

Kirjallisuus

Estevao, M. M. (2004): *Why Is Productivity Growth in the Euro Area So Sluggish?*, IMF Working Paper. WP/04/200.

Hoj, J. ja M. Wise (2004): *Product Market Competition and Economic Performance in Finland*. Economics Department Working Paper, No. 413, OECD. Paris.

Jalava, J. ja M. Pohjola (2005): *Tieto- ja viestintäteknologia tuottavuuden ja talouskasvun lähteenä*. Raportti Liikenne- ja viestintäministeriölle. 10.1. 2005.

Kilponen, J. ja T. Santavirta (2004): *Competition and innovation. Microeconometric evidence using Finnish data*. VATT Tutkimusraportti 113/2004.

Koski, H., P. Rouvinen ja P. Ylä-Anttila (2002): *Tieto ja talous – Mitä uudesta taloudesta jäi?*, Edita. Helsinki.

Maliranta, M. (2003): *Micro Level Dynamics of Productivity Growth. An Empirical Analysis of the Great Leap in Finnish manufacturing productivity in 1975 – 2000*. ETLA Series A 38.

Maliranta, M. ja S. Nurmi (2004): *Do Foreign Players Change the Nature of the Game Among Local Entrepreneurs?*, ETLA Discussion Papers no. 942. Helsinki

Nicoletti, G. ja S. Scarpetta (2003): "Regulation, Productivity and Growth: OECD Evidence." *Economic Policy*, vol. 18, s. 9–22.

OECD (2004): *Information Technology Outlook*, Paris.

O'Mahony, M. ja B. van Ark (toim. 2003): *EU Productivity and Competitiveness: An Industry Perspective*. Enterprise Publications, European Commission.